קיצור שלחן ערוך — הלכות כבוד אב ואם

צָרִיךְ לְזָהֵר מְאֹד בִּכְבוֹד אָבִיו וְאִמּוֹ וּבְמוֹרָאָם, שֶׁהִשְׁוָה אוֹתָן הַכָּתוּב לִכְבוֹדוֹ וּלְמוֹרָאוֹ, יִתְבָּרֵךְ שְׁמוֹ. כְּתִיב, כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ. וּכְתִיב, כַּבֵּד אֶת ה' מֵהוֹנֶךָ. בְּאָבִיו וְאִמּוֹ כְּתִיב, אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ. וּכְתִיב, אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא. כְּדֶרֶךְ שֶׁצִּוָּה עַל כִּבּוּד שְׁמוֹ הַגָּדוֹל וּמוֹרָאוֹ, כֵּן צִוָּה עַל כִּבּוּדָם וּמוֹרָאָם. שְׁלֹשָׁה שֻׁתָּפִין הֵם בָּאָדָם, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָבִיו וְאִמּוֹ. (אִישׁ מַזְרִיעַ לֹבֶן שֶׁבּוֹ, אִשָּׁה מַזְרַעַת אָדֹם שֶׁבּוֹ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹפֵחַ בּוֹ נְשָׁמָה, מַרְאֵה עַיִן, וּשְׁמִיעַת אֹזֶן, וְדִבּוּר) בִּזְמַן שֶׁאָדָם מְכַבֵּד אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ, אוֹמֵר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם, כְּאִלּוּ דָּרְתִּי בֵּינֵיהֶם וְכִבְּדוּנִי.

אֵיזֶהוּ מוֹרָא. לֹא יַעֲמֹד בִּמְקוֹמוֹ הַמְיֻחָס לוֹ לַעֲמֹד שָׁם בְּסוֹד וְקֻנִּים עִם חֲבֵרָיו אוֹ מָקוֹם הַמְיֻחָד לוֹ לְהִתְפַּלֵּל, וְלֹא יֵשֵׁב בִּמָּקוֹם הַמְיֻחָד לוֹ לָהָסֵב בְּבֵיתוֹ, וְלֹא יִסְתֹּר אֶת דְּבָרָיו, וְלֹא יַכְרִיעַ אֶת דְּבָרָיו בְּפָנָיו, אֲפִלּוּ לוֹמַר, נִרְאִין דִּבְרֵי אַבָּא. עַד הֵיכָן מוֹרָאָם. הַיָּה הַבֵּן לָבוּשׁ חֲמוּדוֹת וְיוֹשֵׁב בְּרֹאשׁ הַקָּהָל, וּבָאוּ אָבִיו אוֹ אִמּוֹ וְקָרְעוּ אֶת בְּגָדָיו, וְהִכּוּהוּ עַל רֹאשׁוֹ, וְיָרְקוּ בְּפָנָיו, לֹא יַכְלִים אוֹתָם וְלֹא יְצַעֵר בִּפְנֵיהֶם וְלֹא יִכְעַס כְּנֶגְדָּם, אֶלָּא יִשְׁתֹּק וְיִירָא מִמֶּלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁצִּוָּה בְּכָךְ. אֲבָל יָכוֹל לְהַתְרוֹת עַל הַהֶפְסֵד.

אֵיזֶהוּ כָּבוֹד? מַאֲכִילוֹ וּמַשְׁקֵהוּ, מַלְבִּישׁ וּמְכַסֶּה, מַכְנִיס וּמוֹצִיא (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן לד סָעִיף ו). וְיִתְּנֶנּוּ לוֹ בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת. שֶׁאֲפִלּוּ מַאֲכִילוֹ בְּכָל יוֹם פְּטוּמוֹת, וְהֶרְאָה לוֹ פָּנִים זוֹעֲפוֹת, נֶעֱנָשׁ עָלָיו.

הָיוּ אָבִיו אוֹ אִמּוֹ יְשֵׁנִים וּמַפְתֵּחַ חֲנוּתוֹ שֶׁל הַבֵּן תַּחַת רַאשֵׁיהֶם, אָסוּר לַהֲקִיצָם מִשְּׁנָתָם, אַף עַל פִּי שֶׁמַּפְסִיד רֶוַח הַרְבֵּה. אֲבָל אִם יַגִּיעַ רֶוַח לְאָבִיו אִם יְקִיצוֹ, וְאִם לֹא יְקִיצוֹ יִצְטַעֵר עַל מְנִיעַת הָרֶוַח, מִצְוָה לַהֲקִיצוֹ, כֵּיוָן שֶׁיִּשְׂמַח בָּזֶה. וְכֵן מִצְוָה לַהֲקִיצוֹ לָלֶכֶת לְבֵית הַכְּנֶסֶת אוֹ לִשְׁאָר דָּבָר מִצְוָה, מִפְּנֵי שֶׁכֻּלָּם חַיָּבִים בִּכְבוֹד הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא (חיי"א בשם ספר חסידים).

הָיָה צָרִיךְ לְאֵיזֶה דָּבָר בָּעִיר, וְיוֹדֵעַ שֶׁיַּשְׁלִימוּ חֶפְצוֹ בִּשְׁבִיל אָבִיו, אַף עַל פִּי שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁגַּם בִּשְׁבִילוֹ יַעֲשׂוּהוּ לוֹ, לֹא יֹאמַר, עֲשׂוּ לִי בִּשְׁבִילִי, אֶלָּא יֹאמַר, עֲשׂוּ לִי בִּשְׁבִיל אַבָּא, כְּדֵי לִתְלוֹת הַכָּבוֹד בְּאָבִיו.

אָמְרָה לוֹ אִמּוֹ, עֲשֵׂה זֹאת וְעָשָׂה, וְאַחֵר כָּךְ בָּא אָבִיו וְשָׁאַל אוֹתוֹ, מִי אָמַר לְךָ לַעֲשׂוֹת זֹאת. וְהוּא מַרְגִּישׁ, שֶׁאִם יֹאמַר שֶׁאִמּוֹ אָמְרָה לוֹ, יִכְעַס אָבִיו עַל אִמּוֹ, אַל יֹאמַר לוֹ שֶׁאִמּוֹ אָמְרָה לוֹ לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר, אַף עַל פִּי שֶׁעַל יְדֵי כֵן יִכְעַס הָאָב עָלָיו (חַיֵּי אָדָם בשם ספר חסידים)

חַיָּב לַעֲמֹד בִּפְנֵי אָבִיו וּבִפְנֵי אִמּוֹ.

חַיָּב לְכַבְּדָם גַּם לְאַחַר מוֹתָם. וְאִם מַזְכִּרָם בְּתוֹךְ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ בַּפֶּה אוֹ בַכָּתָב, אוֹמֵר אוֹ כּוֹתֵב, הֲרֵינִי כַּפָּרַת מִשְׁכָּבוֹ (פִּרוּשׁ, עָלַי יְהֵא כָּל רַע הָרָאוּי לָבוֹא עַל נַפְשׁוֹ) אוֹ מִשְׁכָּבָהּ. וּלְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ (כְּבָר קִבֵּל מַה שֶּׁקִּבֵּל, שֶׁאֵין מִשְׁפַּט רִשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל בַּגֵּהִנֹּם אֶלָּא י"ב חֹדֶשׁ) אוֹמֵר אוֹ כוֹתֵב, זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא אוֹ זִכְרוֹנָהּ לִבְרָכָה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא (וְעַיֵּן לְעֵיל סִימָן כו סָעִיף כב).

אֲפִלּוּ אָבִיו רָשָׁע וּבַעַל עֲבֵרוֹת, מְכַבְּדוֹ וּמִתְיָרֵא מִמֶּנּוּ. וַאֲפִלּוּ מַמְזֵר, חַיָּב בִּכְבוֹד אָבִיו וּמוֹרָאוֹ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, דְּאֵינוֹ מְחֻיָּב לְכַבֵּד אָבִיו רָשָׁע כָּל זְמַן שֶׁלֹּא עָשָׂה תְּשׁוּבָה. וְאַךְ לְצַעֲרוֹ, אָסוּר. וְיֵשׁ לְהַחְמִיר כַּסְּבָרָה הָרִאשׁוֹנָה.

רָאָה לְאָבִיו שֶׁעוֹבֵר עַל דִּבְרֵי תוֹרָה, לֹא יֹאמַר לוֹ, עָבַרְתָּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה, אֶלָּא יֹאמַר לוֹ, אַבָּא, כְּתִיב בַּתּוֹרָה כָּךְ וְכָךְ, כְּאִלּוּ הוּא שׁוֹאֵל מִמֶּנּוּ, וְלֹא כְּמַזְהִירוֹ, וְהָאָב יָבִין מֵעַצְמוֹ וְלֹא יִתְבַּיֵּשׁ.

אָמַר לוֹ אָבִיו לַעֲבֹר עַל דִּבְרֵי תוֹרָה, בֵּין עַל מִצְוַת עֲשֵׂה בֵּין עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, אֲפִלּוּ עַל מִצְוָה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם, לֹא יִשְׁמַע לוֹ, דִּכְתִיב, אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת שַׁבְּתוֹתַי תִּשְׁמֹרוּ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם, סָמַךְ שַׁבָּת לְמוֹרָא אָב וָאֵם, לוֹמַר, אַף עַל פִּי שֶׁהִזְהַרְתִּיךָ עַל מוֹרָא אָב וָאֵם, אִם אָמַר לְךָ חַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת, אַל תִּשְׁמַע לוֹ. וְכֵן בִּשְׁאָר כָּל הַמִּצְוֹת. אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם, אַתָּה

וְאָבִיךָ חַיָּבִים בִּכְבוֹדִי. לְפִיכָךְ לֹא תִשְׁמַע לוֹ לְבַטֵּל אֶת דְּבָרַי. וְגַם מִצְוֹת דְּרַבָּנָן, דִּבְרֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ הֵן, דִּכְתִיב, לֹא תָסוּר וְגוֹ'. אָמַר לוֹ אָבִיו, שֶׁלֹּא יְדַבֵּר עִם פְּלוֹנִי וְשֶׁלֹּא יִמְחוֹל לוֹ, וְהַבֵּן הָיָה רוֹצֶה לְהִתְפַּיֵּס, אֵין לוֹ לָחוּשׁ לִפְקֻדַּת אָבִיו, כִּי אָסוּר לִשְׁנֹא שׁוּם יְהוּדִי אִם לֹא כְּשֶׁרוֹאֶהוּ שֶׁהוּא עוֹבֵר עֲבֵרָה, וְנִמְצָא שֶׁהָאָב צִוָּהוּ לַעֲבוֹר עַל דִּבְרֵי תוֹרָה.

אִם הַבֵּן רוֹצֶה לָלֶכֶת לְאֵיזֶה מָקוֹם לִלְמֹד תּוֹרָה, מִפְּנֵי שֶׁשָּׁם תִּהְיֶה לוֹ תּוֹעֶלֶת יוֹתֵר מִבְּכָאן, וְהָאָב מוֹחֶה בְּיָדוֹ מֵאֵיזֶה טַעַם, אֵינוֹ חַיָּב לִשְׁמֹעַ לְאָבִיו, דְּתַלְמוּד תּוֹרָה גָּדוֹל מִכִּבּוּד אָב וָאֵם, (כִּדְמָצִינוּ בְּיַעֲקֹב אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, כְּשֶׁהָלַךְ מִיִּצְחָק, נִטְמַן בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ שֶׁל עֵבֶר אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְעָסַק בַּתּוֹרָה, וְאַחַר כָּךְ הָלַךְ לְבֵית לָבָן וְנִשְׁתַּהָה שָׁם וּבַדֶּרֶךְ עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה, וְנֶעֱנַשׁ עַל אֵלּוּ עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה, שֶׁלֹּא קִיֵּם כִּבּוּד אָב, וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ יוֹסֵף עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה. וְעַל אֵלּוּ אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה שֶׁעָסַק בַּתּוֹרָה, לֹא נֶעֱנָשׁ). וְכֵן אִם הַבֵּן רוֹצֶה לִשָּׂא אִשָּׁה, וְהָאָב אֵינוֹ מִתְרַצֶּה, אֵין הַבֵּן חַיָּב לִשְׁמֹעַ לוֹ.

אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה, חַיָּבִים בְּכִבּוּד אָב וָאֵם, אֶלָּא שֶׁהָאִשָּׁה הַנְּשׂוּאָה לְבַעַל, כֵּיוָן שֶׁהִיא מִשֶּׁעִבּוּדֶת לַבַּעַל, לְפִיכָךְ הִיא פְּטוּרָה מִכִּבּוּד אָב וָאֵם. וְאַף אִם בַּעְלָהּ אֵינוֹ מַקְפִּיד עָלֶיהָ, מְחֻיֶּבֶת בְּכָל דָּבָר שֶׁאֶפְשָׁר לָהּ.

כָּל הַמְבַזֶּה אָבִיו אוֹ אִמּוֹ, וַאֲפִלּוּ בִּדְבָרִים, וַאֲפִילּוּ בִּרְמִיָּה, הֲרֵי זֶה בִּכְלַל אָרוּר מִפִּי הַגְּבוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר, אָרוּר מַקֶּלֶה אָבִיו וְאִמּוֹ.

הָיָה קוֹץ תָּחוּב לְאָבִיו אוֹ לְאִמּוֹ, לֹא יוֹצִיאֶנּוּ, שֶׁמָּא יַעֲשֶׂה בָּהֶם חַבּוּרָה, (שֶׁהוּא בְּאִסּוּר חִיּוּב חֶנֶק). וְכֵן אִם הַבֵּן הוּא רוֹפֵא, לֹא יַקִּיז לָהֶם דָּם, וְלֹא יַחְתֹּךְ בָּהֶם אֵבֶר, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְכֻוָּן לִרְפוּאָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, כְּשֶׁיֵּשׁ אַחֵר לַעֲשׂוֹת. אֲבָל אִם אֵין שָׁם אַחֵר לַעֲשׂוֹת וְהֵן מִצְטַעֲרִין, הֲרֵי הוּא מַקִּיז וְחוֹתֵךְ כְּפִי צָרְכָּהּ הָרְפוּאָה.

מִי שֶׁנִּטְרְפָה דַּעְתּוֹ שֶׁל אָבִיו אוֹ שֶׁל אִמּוֹ, מִשְׁתַּדֵּל לְנַהֵג עִמָּהֶם כְּפִי דַּעְתָּם, עַד שֶׁיְּרַחֵם ה' עֲלֵיהֶם. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲמֹד מִפְּנֵי שֶׁנִּשְׁתַּטּוּ בְּיוֹתֵר, יַנִּיחֵם וְיֵלֵךְ לוֹ וִיצַוֶּה לַאֲחֵרִים, לְהַנְהִיגָם כָּרָאוּי לָהֶם.

אָסוּר לְאָדָם לְהַכְבִּיד עָלוֹ עַל בָּנָיו וּלְדַקְדֵּק בִּכְבוֹדוֹ עִמָּהֶם, שֶׁלֹּא יְבִיאֵם לִידֵי מִכְשׁוֹל, אֶלָּא יִמְחוֹל וְיַעְלִים עֵינָיו מֵהֶם. שֶׁהָאָב שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ, כְּבוֹדוֹ מָחוּל.

אָסוּר לְהַכּוֹת אֶת בְּנוֹ הַגָּדוֹל. וְאֵין גַּדְלוּת זוֹ תְּלוּיָה בְּשָׁנִים, אֶלָּא הַכֹּל לְפִי טִבְעוֹ שֶׁל הַבֵּן, כֹּל שֶׁיֵּשׁ לָחוּשׁ שֶׁיִּתְרִיס כְּנֶגְדּוֹ בְּדִבּוּר אוֹ בְּמַעֲשֶׂה, אֲפִלּוּ אֵינוֹ בַּר מִצְוָה, אָסוּר לְהַכּוֹתוֹ, אֶלָּא יוֹכִיחוֹ בִּדְבָרִים. וְכָל הַמַּכֶּה אֶת בְּנוֹ הַגָּדוֹל, מְנַדִּין אוֹתוֹ, שֶׁהֲרֵי הוּא עוֹבֵר עַל לִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשׁוֹל.

חַיָּב אָדָם לְכַבֵּד אֵשֶׁת אָבִיו, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ אִמּוֹ, כָּל זְמַן שֶׁאָבִיו קַיָּם. וְכֵן חַיָּב לְכַבֵּד בַּעַל אִמּוֹ, כָּל זְמַן שֶׁאִמּוֹ קַיֶּמֶת. וְדָבָר הָגוּן הוּא לְכַבְּדָם גַּם לְאַחַר מִיתַת אָבִיו וְאִמּוֹ.

חַיָּב אָדָם בִּכְבוֹד אָחִיו הַגָּדוֹל מִמֶּנּוּ, בֵּין שֶׁהוּא אָחִיו מִן הָאָב בֵּין מִן הָאֵם. וְחַיָּב אָדָם בִּכְבוֹד חָמִיו וַחֲמוֹתוֹ, (כִּדְמָצִינוּ בְּדָוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, שֶׁחָלַק כָּבוֹד לְשָׁאוּל הַמֶּלֶךְ שֶׁהָיָה חָמִיו וּקְרָאוֹ אָבִי, שֶׁאָמַר לוֹ, אָבִי רְאֵה גַּם רְאֵה). וְחַיָּב בִּכְבוֹד אֲבִי אָבִיו. אֶלָּא שֶׁכְּבוֹד אָבִיו, גָּדוֹל מִכְּבוֹד אֲבִי אָבִיו.

מִי שֶׁהוּא רוֹצֶה בֶּאֱמֶת לְכַבֵּד אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ, יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים, שֶׁזֶּהוּ הַכָּבוֹד הַגָּדוֹל לָאָבוֹת, שֶׁאוֹמְרִים הַבְּרִיּוֹת, אַשְׁרֵי לְאָב וָאֵם שֶׁגִּדְּלוּ בֵּן כָּזֶה. אֲבָל אִם אֵין הַבֵּן הוֹלֵךְ בַּדֶּרֶךְ הַיָּשָׁר, הֲרֵי אֲבוֹתָיו יִשְׁאוּ חֶרְפָּה עָלָיו, וְהוּא מְבַיֵּשׁ אוֹתָם בְּבוּשָׁה שֶׁאֵין גְּדוֹלָה הֵימֶנָּה. וְכֵן הָאָב שֶׁרוֹצֶה לְרַחֵם עַל בָּנָיו בָּאֱמֶת, יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים, וְיִהְיֶה נוֹחַ לַשָּׁמַיִם וְנוֹחַ לַבְּרִיּוֹת, וְיִתְכַּבְּדוּ בָּנָיו בּוֹ. אֲבָל מִי שֶׁאֵינוֹ הוֹלֵךְ בַּדֶּרֶךְ הַיָּשָׁר, גַּם זַרְעוֹ מְגֻנֶּה אַחֲרָיו. וְגַם בַּעֲוֹן אָבוֹת, בָּנָיו מֵתִים, כְּדִכְתִיב, פּוֹקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל בָּנִים. וְאֵין אַכְזָרִיּוּת גְּדוֹלָה מִזּאת, שֶׁהוּא גּוֹרֵם בַּחֲטָאָיו שֶׁיָּמוּתוּ בָּנָיו. וְאֵין לְךָ מְרַחֵם עַל בָּנָיו, יוֹתֵר מִן הַצַּדִּיק, כִּי זְכוּתוֹ עוֹמֶדֶת לְאֶלֶף דּוֹר.

גֵּר אָסוּר לְקַלֵּל אָבִיו הַגּוֹי וְלֹא יְבַזֵּהוּ, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ, בָּאנוּ מִקְדָּשָׁה חֲמוּרָה לִקְדֻשָּׁה קַלָּה, אֶלָּא נוֹהֵג בָּהֶם מִקְצָת כָּבוֹד.